

SĂPĂTURILE DIN 1985 DIN NECROPOLA TUMULARĂ DE LA PRĂJENI (JUDEȚUL BOTOȘANI)

NICOLAE URSULESCU, PAUL ȘADURSCHI

În stînga șoselei Prăjeni—Plugari (D.J. 282 B), la distanță de circa 1 km între ele, se văd două grupe a câte două movile aplatizate, dar cu un diametru destul de mare. Prima grupă se află la 2,300 km est de centrul localității Prăjeni (42,300 km de Botoșani), avînd movilele dispuse pe direcția nord-sud, cu o distanță de circa 50 m între ele. A doua grupă se află la 3,300 km de centrul Prăjenilor (43,300 km de Botoșani), cu movilele pe direcția NV—SE, avînd o distanță de circa 30 m între ele. Movilele se găsesc spre vîrfurile pantei dinspre riul Miletin a interfluviului format în zona de confluență a acestuia cu Valea Rea ¹.

În cadrul cercetărilor întreprinse în lunile iulie—august 1985 în Prăjeni, ne-am propus și cercetarea movilei sud-estice din grupa a doua, pe care am denumit-o movila 1. Movilele au în prezent înălțimea de 1 m față de restul terenului. În zona lor, la suprafață, apar materiale aparținînd culturilor Cucuteni, Noua, Hallstatt timpuriu, La Tène timpuriu, din secolele II—III și IV—V e.n., precum și medievale.

Movila nr. 1 avea o formă aproximativ ovală : circa 46 m pe axul VNV—ESE (paralel cu șoseaua) și 32 m pe axul NNE—SSV (transversal pe șosea). În linia axului scurt, centrul ei se află la 53,5 m de marginea stîngă a șoselei (în dreptul distanței de 43,290 km față de Botoșani). De o parte și alta a axelor s-au trasat 4 șanțuri (cu martori de profil între ele), care depășeau marginile aparente ale movilei, pentru a se putea surprinde cît mai clar modul de construire al acesteia și relația sa cu locurile din jur : Ș. 1 era spre SV ; Ș. 2 spre NE ; Ș. 3 spre SE ; Ș. 4 spre NV.

Datele stratigrafice obținute (fig. 1) ne-au permis să înțelegem, în bună parte, modul de formare a movilei. La baza movilei, după stratul de loess galben, steril din punct de vedere arheologic, urmează un strat de humus, cu structură glomerulară, gros de circa 0,25 m, care constituie nivelul antic de călcare pentru începutul ridicării movilei. În acest strat s-au găsit numai urme ale locuirii cucuteniene : fragmente ceramice, lipituri de lut de la pereți, piese de silix, fragmente ale unor unelte de piatră șlefuită (fig. 4). Urmele devin tot mai consistente spre marginile movilei, dar, din păcate, fragmentele ceramice nu au păstrat pictura ; după

¹ Pentru alte detalii geografice privind zona în care se află movilele, vezi celălalt raport al nostru : „Cercetările arheologice de salvare în așezările tracogeto-dacice de la Prăjeni — Nelipești (jud. Botoșani)”, prezentat la cea de-a XX-a sesiune anuală de rapoarte arheologice, Deva, 1986.

unele indicii de formă, se poate presupune, însă, că e vorba de faza B. Materialele din acest strat au fost antrenate și în umplutura movilei, deci aceasta a fost ridicată după sfârșitul fazei Cucuteni B — situație constatată, de altfel, și în alte locuri din Moldova².

Groapa mormintului central (nr. 3 în ordinea descoperirii) a fost săpată de la partea superioară a acestui strat, fiind adâncită cu circa 0,85 m. De la fundul gropii pînă la suprafața actuală a centrului movilei erau 1,70 m; groapa mormintului a fost bine observată în plan la adîncimea de 0,95 m. Groapa avea o formă aproximativ ovală (fig. 2), lungă de 1,63 m, fiind mai îngustă spre picioare (nord-est) și mai lată în zona capului (sud-vest); 0,83, respectiv 1,10 m. În partea de sud-est a gropii, între 1,35—1,55 m adîncime, este cruțată în lut o treaptă, de formă rectangulară, sub care conturul gropii reapare normal, pînă la fundul ei (—1,70 m), formîndu-se astfel un fel de nișă între treaptă și fundul gropii. Nu am putut clarifica rolul acestei „policioare“.

Atît în umplutura gropii, cît și pe fundul ei, s-a găsit foarte mult ocră roșu, fie presărat, fie în bulgărași de asemenea, și cadavrul a fost presărat cu mult; ocră, astfel că toate oasele scheletului erau puternic înroșite.

Sub sîhele și deasupra lui s-au găsit bucățele cu structură lemnoasă, putrezite, care proveneau de la un fel de lînțoliu, cu care a fost înfășurat decedatul³. Depunerea decedatului pe un asemenea lînțoliu (împletitură textilă sau „rogojină“) și uneori chiar acoperirea sa a fost observată la mai multe morminte din movilele cercetate în Moldova⁴.

Scheletul, întins pe spate, s-a păstrat relativ bine, cu excepția craniului, de la care nu au mai rămas pe loc decît cîțiva dinți și un fragment de calotă; alte fragmente de calotă s-au găsit în afara gropii mormintului, antrenate în galerii de rozătoare, iar o parte din maxilarul inferior era la circa 10 cm de brațul drept. Picioarele fuseseră îndoite, femurele formînd un unghi de 90° cu coloana. În genere, la acest tip de înmormîntări s-a presupus că picioarele au fost îndoite, cu genunchii în sus, căzînd apoi într-o parte⁵, în cazul nostru pe dreapta. Unghiurile de îndoire din genunchi erau diferite: la dreptul de 30°, iar la stîngul de circa 70°. Se pare că în zona tibiilor picioarele au fost încrucișate, deoarece tibia stîngă (la partea superioară) suprapune femurul drept, dar în partea inferioară se află sub tibia și peroneul drept. Laba piciorului drept, care s-a păstrat, era în poziție normală (90°). Mîinile au fost întinse pe lîngă corp, palma mîinii drepte ajungînd pînă la genunchiul stîng (antebrațul stîng lipsește, iar humerusul stîng a fost și el dislocat, probabil tot datorită acțiunii crotovinelor.

2 M. Petrescu-Dîmbovița, *SCIV*, I, 2, 1950, p. 110—125; M. Dinu, *Materiale*, V, 1959, p. 248—249; idem, *Preistoria Alpina*, 10, 1974, p. 262; E. Comșa, *Balkanica*, III, Belgrad, 1972, p. 80; idem, *Thraco-Dacica*, III, 1982, p. 92; idem, *SCIVA*, 36, 4, 1985, p. 339, 343.

3 Bucăți din acest material au fost predate pentru determinarea speciei lui M. Cărciumaru, iar o probă a fost trimisă Laboratorului Academiei din Berlin, pentru analiză radiocarbon.

4 E. Comșa, *Thraco-Dacica*, III, 1982; VI, 1985; idem, *SCIVA*, 36, 4, 1985.

5 V. Zirra, *SCIV*, 3, 1952, p. 99; E. Comșa, *Thraco-Dacica*, III, 1982, p. 91—92; VI, 1985, p. 157; idem, *SCIVA*, 36, 4, 1985, p. 342—343.

În poziția chircită, în care a fost găsit și cu capul lipsă, scheletul măsura 105 cm, dar, după lungimea oaselor, rezultau 160 cm. Socotind ipotetic capul ca avînd circa 25 cm lungime, rezultă că decedatul din acest mormînt avea o talie de circa 185 cm, ceea ce e în concordanță și cu aspectul robust al oaselor și al dinților⁶. O asemenea talie înaltă (între 180—190 cm) este frecvent întilnită la mormintele cu ocră descoperite în Moldova și în stepele nord-pontice⁷.

Mormîntul nu conținea piese de inventar.

Groapa mormîntului a fost umplută cu un pămînt negricios, amestecat cu lut. În această umplutură, pe lângă urme de ocră, s-au descoperit, la adîncimile de 1,10, 1,30 și 1,40 m, grupuri de cîte 7 cochilii de melci. Nu este exclus ca acestea să reprezinte urmele unui ospăț funerar⁸. Pămîntul galben, scos la săparea gropii, a fost împrăștiat în jurul mormîntului, ca o peliculă depusă peste stratul de humus antic, pe o distanță de circa 3 m⁹.

Stratul de humus antic a fost păstrat pe circa 9 m în jurul gropii mormîntului, servind ca bază pentru ridicarea movilei. În schimb, spre marginile movilei a fost înlăturat, fiind înlocuit cu un pămînt argilos, care avea rolul să oprească erodarea pantelor, printr-o mai bună impermeabilizare¹⁰; spre centrul movilei s-a folosit un sol amestecat, negru-argilos. În forma sa inițială, movila avea, pe axul lung, 42 m.

Mormîntul nr. 3 (central), prin caracteristicile sale (schelet întins pe spate; picioarele cu genunchii îndoiți și căzute apoi într-o parte; brațele întinse pe lângă corp; ocră în mari cantități; lipsa inventarului funerar), își găsește bune analogii în prima categorie de morminte din tumulul de la Holboca¹¹ sau în prima grupă din tumulii I și II de la Glăvăneștii Vechi¹² sau în mormîntul 3 din movila I/1949 de la Corlăteni¹³. Despre acest tip de înmormîntare Vlad Zirra a avansat ipoteza că s-ar putea să fie rezervat unor personaje de vază din cadrul comunităților¹⁴, ceea ce pare a fi și în cazul de la Prăjeni, dar această observație nu poate fi totuși generalizată¹⁵.

În privința datării, Eugen Comșa plasează acest tip de morminte într-un al treilea val de ocromani, aparținînd culturii iamnaia, cam pe la

6 Materialele osteologice umane rezultate din cele trei morminte ale movilei au fost predate pentru determinare antropologică lui D. Botezatu, la Laboratorul de Antropologie al Universității „Al. I. Cuza” — Iași.

7 O. Necrasov, M. Cristescu, *Probleme de antropologie*, 3, 1957, p. 110—111; N. Haás, C. Maximilian, *Sovetskaia antropologia*, 1958, 4, p. 133—146.

8 La Glăvăneștii Vechi, într-un mormînt, s-au descoperit trei grămăjoare de oase arse (E. Comșa, *SCIVA*, 36, 4, 1985, p. 340, 343).

9 Observații similare s-au făcut la Corlăteni (E. Comșa, *Thraco-Dacica*, III, 1982, p. 85).

10 E. Comșa, *Thraco-Dacica*, III, 1982, p. 88; idem, *SCIVA*, 36, 4, 1985, p. 340.

11 Vl. Zirra, *SCIV*, III, 1952, p. 99.

12 I. Nestor și col., *SCIV*, I, 1, 1950, p. 28; E. Comșa, *SCIVA*, 36, 4, 1985, p. 340, 342—343.

13 E. Comșa, *Thraco-Dacica*, III, 1982, p. 90—91.

14 Vl. Zirra, *MIA*, Chișinău 1960, p. 99.

15 E. Comșa, *Thraco-Dacica*, III, 1982, p. 92.

sfârșitul perioadei de tranziție spre epoca bronzului su chiar începutul epocii bronzului¹⁶ — momentu istoric legat probabil de încetarea culturii Horodiștea-Erbiceni și apariția culturilor bronzului timpuriu din răsăritul României¹⁷. Remarcăm că acesta e și ritualul funerar cel mai des întâlnit la mormintele tumulare cu ocră din răsăritul Ungariei¹⁸, o perfectă analogie găsindu-se, de exemplu, la Csongrád¹⁹.

*

Ulterior, movila a mai fost întrebuințată pentru înmormântări secundare și mărită, prin adăugare de pământ, mai ales în zona pantelor — situație frecvent întâlnită la tumuli cercetați în Moldova²⁰.

Astfel, tot în zona centrală a movilei, spre marginea sudică a Ș. 2 și în martorul de profil dintre Ș. 1 și Ș. 2, la 20 de cm de suprafață, au apărut câteva resturi osteologice umane, total răvășite de lucrările făcute cu ocazia instalării unui punct trigonometric²¹. Probabil că, inițial, înainte de aplatizarea movilei, acest mormânt (desemnat nr. 2) se afla la o adâncime mai mare, dar nedepășind, oricum, 50—60 cm. Împreună cu resturile osteologice s-au descoperit și fragmentele unui ulcior din secolele II—III e.n. (fig. 4), dar nu avem certitudinea că ar fi existat neapărat o legătură între acesta și mormânt. Printre aceste resturi osteologice, o atenție deosebită merită un fragment puternic colorat în roșu (evident de la ocră); dacă nu cumva a fost antrenat pe verticală din mormântul 3, printr-o galerie de animal, atunci înseamnă că mormântul nr. 2 a aparținut tot culturii mormintelor tumulare cu ocră și că supraînălțarea și mărirea movilei s-a efectuat pentru această nouă înmormântare, plasată tot în zona centrală.

*

O a treia înmormântare (M 1, în ordinea descoperirii) a apărut pe panta sud-vestică a movilei, în Ș. 3, la circa 7 m de centrul movilei. Groapa mormântului a fost surprinsă la 50 cm adâncime, pe mijlocul șanțului, nefiind deci posibilă observarea exactă a locului de unde a fost săpată. Groapa (fig. 3/1) se prezintă sub formă ovală alungită (L=2,10 m), mai largă la partea superioară (1,05 m) și mai îngustă la picioare (0,55 m). Observarea conturului a fost foarte dificilă, deoarece pământul său de umplură era același cu cel din mantaua movilei.

Scheletul era depus în poziție întinsă, pe spate, cu brațele pe lângă corp. A fost parțial deranjat de rozătoare, mai multe piese anatomice

16 Ibidem, VI, 1985, p. 157, 159.

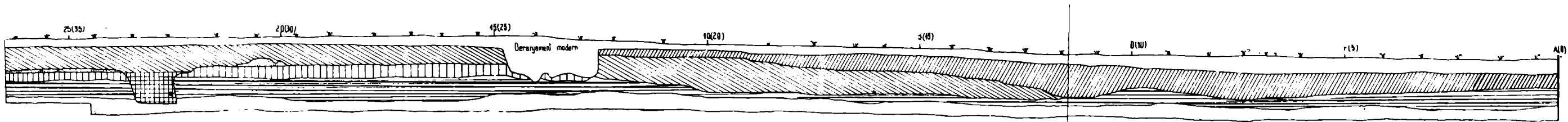
17 M. Dinu, *Preistoria Alpina*, 10, 1974, p. 263—267, 274; idem, *AȘU* — Iași XXVI, sect. III-a istorie 1980, p. 2; A. László, *Thraco-Dacica*, V, 1984, p. 24.

18 A. László, *AIIA*, Iași, XX, 1983, p. 363.

19 M. Gimbutas, *The Journal of Indo-European Studies*, vol. 5, nr. 4 1977, p. 313, fig. 24.

20 M. Dinu, *Materiale*, III, 1957, p. 173; E. Comșa, *Thraco-Dacica*, III, 1982, p. 88, 89; VI, 1985, p. 756; idem, *SCIVA*, 36, 4, 1985, p. 343.

21 După spusele localnicilor, acesta a fost dezafectat la câțiva ani după cel de-al doilea război mondial. De la el au rămas în centrul movilei câteva urme de lemn putrezit, cărămizi și câteva cuie.

PRĂJEN. — «Nellpeçti» 1985
Movila

PROFILUL NORD-NORD-ESTIC AL JUMĂTĂȚII ESTIÇE A ȘANȚULUI 1

LEGENDA

	Sol vegetal actual		Stratul de lut sarmatian
	Strat humus glomerular (cu material arheologic).		Ocru
	Strat argilos bălucit		Amestec de pământ negru și galben (umplutura gropii M3)
	Strat de humus deranjat de sub mantua movilei		
	Strat de argilă eos din groapa normatului		
	Strat de loes galben		

găsindu-se deplasate de la locul lor firesc. Capul era orientat spre nord, iar picioarele spre sud²². Măselele maxilarului inferior lipseau, iar caninii și incisivii erau destul de uzați, ceea ce indică o vîrstă destul de avansată. După bazin, era vorba de o persoană de sex feminin, cu o talie ceva mai mare de 160 cm.

În partea stîngă a capului era depusă o ulcică sfărîmată, lucrată cu mîna, dintr-o pastă avînd în amestec cioburi fin pisate (fig. 3/2); e cu cu suprafețele roșietice și miez negricios. Buza este dreaptă, corpul ușor bombat, iar fundul cu o ușoară albiere. Ceva mai jos de buză, printr-un cep, se prindea de peretele vasului, o toartă, care prezenta o ușoară înșeuare la partea superioară, ceea ce îi conferă un aspect de protomă zoomorfă.

În zona scheletului s-au găsit risipite 7 mărgele de sticlă, albă mată sau cu irizații de diferite culori, rotunde sau tubulare (fig. 3/3), care au constituit probabil inițial un colier în jurul gîtului. În momentul descoperirii, doar o singură mărgea tubulară era în zona gîtului, celelalte fiind antrenate de crotovine în diverse părți (două se aflau în centrul bazinului, una sub partea stîngă a bazinului, alta în stînga bazinului, o a șasea în zona tibiilor, iar ultima a fost găsită în afara perimetrului gropii mormîntului, antrenată într-o galerie). Lîngă femurul drept s-au găsit și 3 mici fragmente dintr-un fir subțire de cupru sau bronz, cu care poate au fost legate odinioară mărgelele.

De asemenea, în umplutura mormîntului, s-au găsit și trei mici pietricele aplatizate, de culoare roșietic închisă, cu diametrul de cîțiva milimetri. Aveau o formă ușor skyphată, iar pe partea concavă se pot distinge unele semne miniaturale, al căror sens nu l-am putut percepe. Le semnălam aici, cu toate că nu știm dacă e vorba de eventuale jocuri ale naturii sau poate vreun tip barbarizat de geme.

Mormîntul nr. 1, secundar în cadrul movilei, prin particularitățile sale de ritual funerar, ca și prin inventarul pe care-l conține, poate fi atribuit populației sarmatice, care, odată ajunsă în mediul carpo-dacic, obișnuia să utilizeze movilele existente, pentru înmormîntările proprii²³.

*
* *

Menționăm că în patru puncte de pe Ș. 1 (pe peretele nordic, între metrii 12,90—14,70; pînă la —0,75 m), Ș. 2 (pe peretele nordic, între metrii 16,35—17,05; pînă la —0,97 m) și Ș. 3 (prima — pe peretele vestic, între metrii 6,25—7,15, pînă la —1,20 m; a doua — pe peretele estic, între metrii 7,60—8,40, pînă la —1,15 m) au apărut patru gropi săpate din stratul arabil, lipsite de materiale arheologice. Probabil că acestea au fost gropi de arbori sau vizuine de animale.

În fine, pe mijlocul șanțului 1, la m 10, la adîncimea de 0,50 m (în umplutura movilei), a apărut o fibulă cu semidisc, din bronz, cu arcu

²² Orientarea N—S este tipică pentru mormintele sarmatice (Gh. Diaconu, *Tir-gșor*, Ed. Acad., București, 1965, p. 19).

²³ Gh. Bichir, *Dacia*, N. S., XXI, 1977, p. 171.

rupt (fig. 4). Această piesă, databilă spre sfârșitul secolului al IV-lea sau în prima jumătate a secolului al V-lea e.n., a ajuns aici prin antrenare secundară, fie dintr-un mormînt de această epocă, aflat în apropiere, într-o porțiune încă nesăpată, fie din stratul de cultură corespunzător acestei perioade.

★

Urmează ca în campania viitoare să se cerceteze integral cele patru sectoare ale movilei 1, cuprinse între cele patru șanțuri încrucișate. De asemenea, va fi cercetată și movila 2, alăturată.

LISTA ABREVIERILOR :

AIIA — Iași : Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” — Iași.

AȘU — Iași : Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza” — Iași.

Materiale : Materiale și cercetări arheologice.

SCIV(A) : Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie).

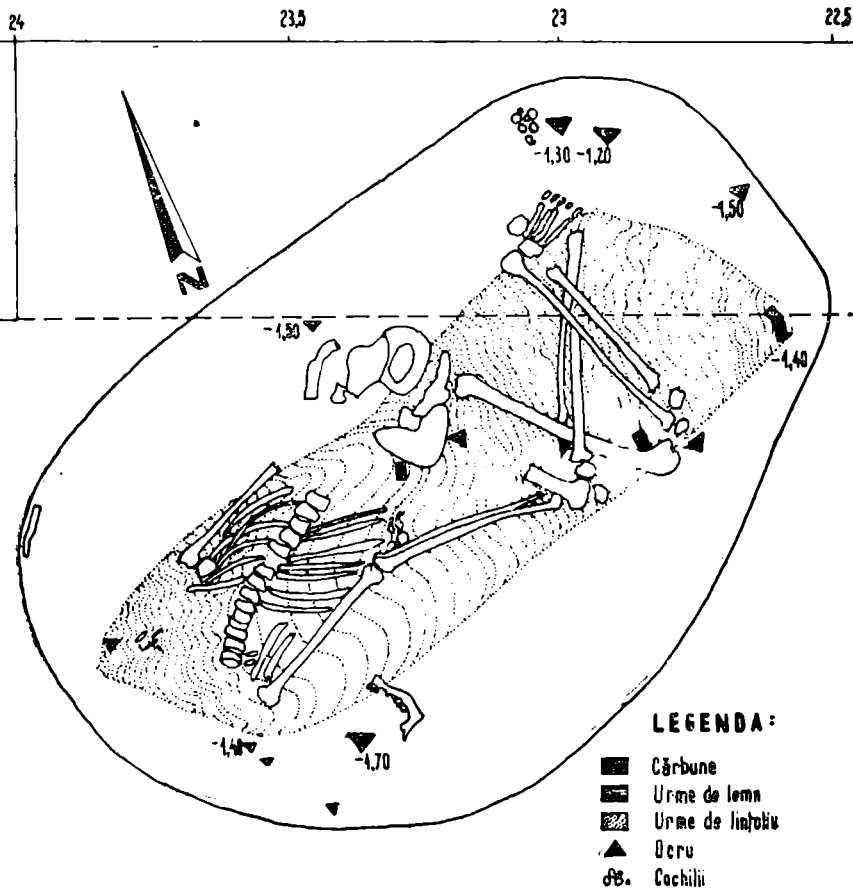

Fig. 2. Prăjeni — *Nelipești*. Movil 1 : planul mormintului central (nr. 3).

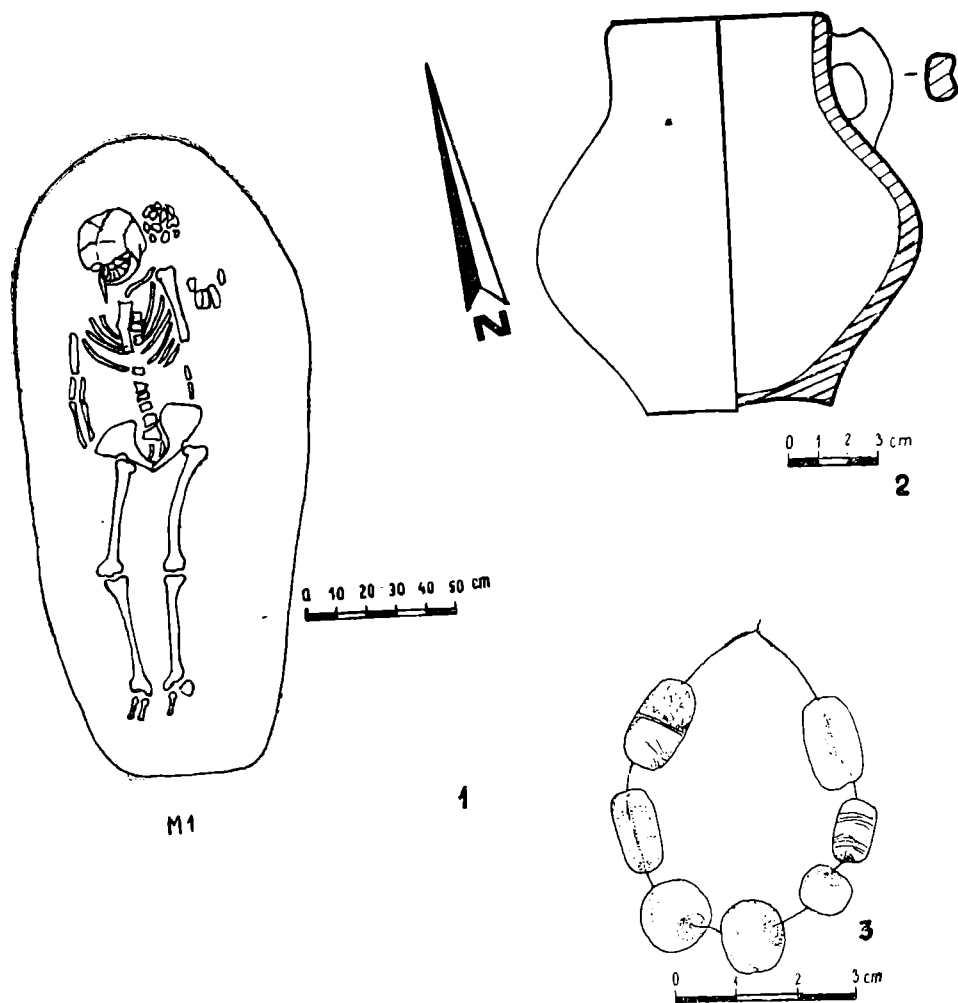

Fig. 3. Prăjeni — *Nelipești*. Movița 1 : mormîntul secundar sarmatic (nr. 1).
 1 : planul mormîntului ; 2 : vasul de lut depus la capul defunctului ; 3 : mărgelile
 de sticlă din inventarul mormîntului.

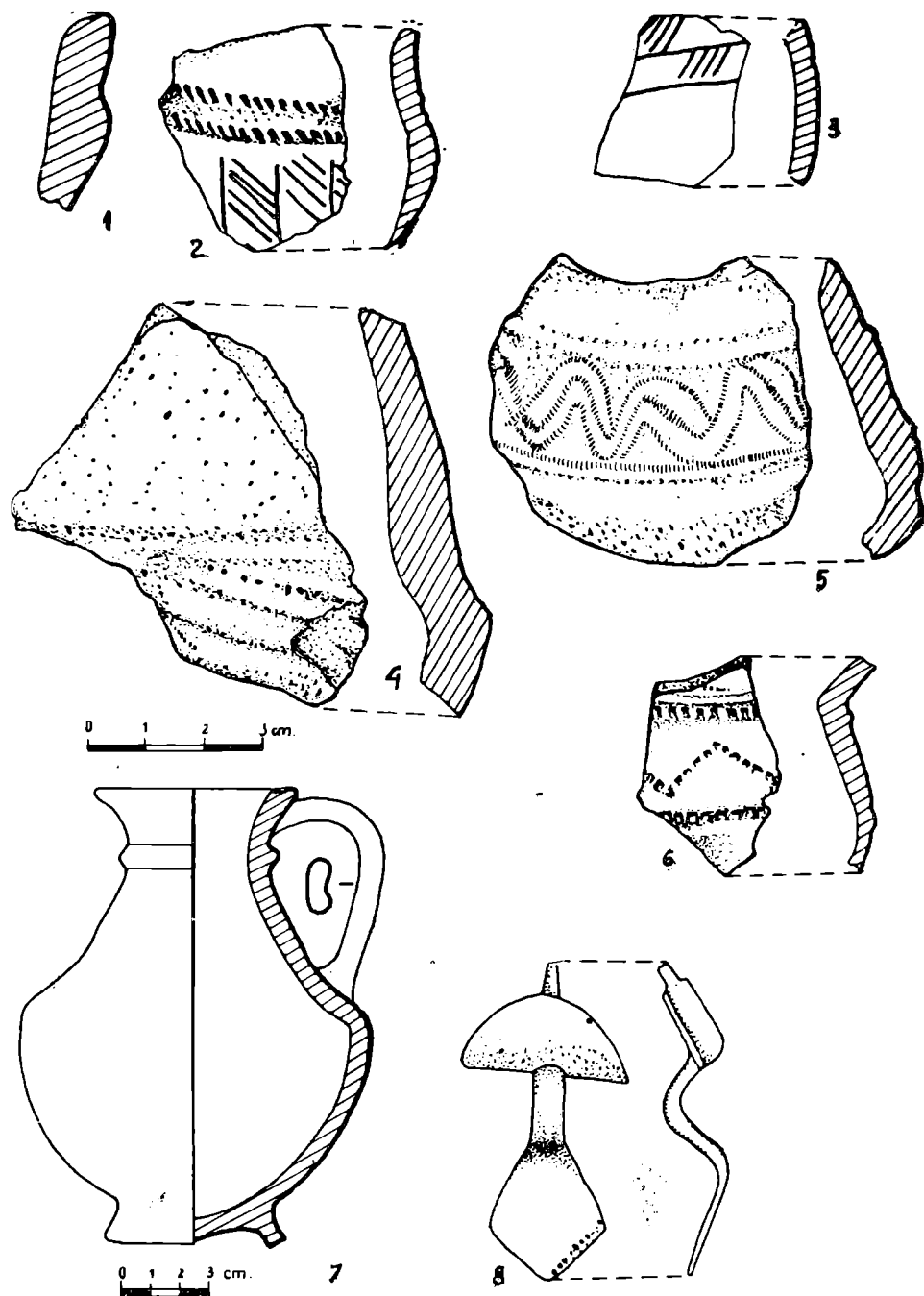

Fig. 4. Prăjeni — Nelipești. Materiale găsite în zona movilei.